

BEHÁLÓZVA – AVAGY A KRÉTÁTÓL A VIDEÓIG, ÉS TOVÁBB...

POLÁKOVITS NÁNDOR

A gyermekek, a fiatalok világában bekövetkezett változások nem a semmiből jönnek, nem maguktól keletkeznek. Bennük mintegy a felnőtt világ, társadalom ilyen-olyan tükröképét látjuk. Erre az általunk működtetett, elfogadott, elviselt vagy elszenvedett világra adnak, a maguk szempontjából indokoltnak tűnő és pontos válaszokat, mégha azok olykor elszomorítóak vagy kegyetlenek is a számunkra. A közös és egyben egyéni felelősségünk megkerülhetetlen.

Tanár: *Mondd el röviden, pár szóban, milyen világot szeretnél?*

Diák: ...

Tanár: *Csak pár szóban! Mégis, csak gondolsz valamit!*

Diák: *Én ezt nem tudom... Meg minek is, úgysem tehetünk semmit, úgy kell elfogadnunk, ahogy van, nem?*

Tisztelt Olvasó, rövid vallomással kell kezdenem ezt az írást. A *Mester és Tanítvány* szerkesztősége engem is felkért, hogy számoljak be arról, hogy diákjaként, egy fővárosi gimnázium tanulója, hogyan és mire használják az internetet, milyenek a tévénézési szokásaik. A másik kérdés pedig arra vonatkozott, hogyan fogadják a gimnazisták az új oktatástechnológiai eszközök használatát a tanórákon. Feltettem tehát a kérdéseket (*Miért szeretem, és miért nem szeretem a televíziót és az internetet? Mi a véleményem azoknak a tanítási óráknak a hasznáról, amelyeken számítógépet, videót vagy digitális táblát használunk?*) Megkaptam a válaszokat, amelyek szinte idilli képet mutattak: „*tévét nem, vagy csak alig nézünk, az internetet mint az ismeretszerzés, a tanulás eszközt, no meg néha*

a szórakozás forrását (zene, film stb.) használjuk. Azok az órák pedig nagyon jók, amikor videózunk vagy internetezünk, a digitális tábláról nem tudunk nyilatkozni, azt csak messziről láttuk eddig.”

A válaszokat elolvasva nagyon elégedett voltam: milyen tudatosan használják ezeket az eszközöket diákjaim otthon! Milyen nyitottak az új technológiák alkalmazására az iskolában! Akkor a recept egyszerű: még több tanári továbbképzés, még több mozgókép, videó, internet, interaktív tábla, digitális tananyag, szemléltetés, illusztrálás és az oktatás színvonala továbbra is emelkedni fog!

Felnéztem a papírokból: a fejlődése minek is? Az újabb és újabb technikai eszközöknek? Minél többet, minél gyorsabban, minél látványosabban?

Ekkor elbizonytalanodtam. A tapasztalataim nem erősítik meg a válaszokból levonható optimizmust. Sem a középiskolában, sem az egyetemen (bölcsezőkaron).

Így aztán az alábbi írás rendhagyó lett: először röviden ismertetem a diákoktól kapott válaszokat (ezúton is köszönöm nekik az őszinte és tartalmas voltukat). Majd az olvasó megértését kérve néhány gondolat következik a témáról.

*

A megkérdezett diákok két korosztályt képviseltek: a 14-15, illetve 18-19 éveseket. Érdekes módon a válaszok között ez nem jelent lényeges különbséget, leszámítva a megfogalmazás árnyaltságát.

A tévézésről

– Mikor néznek tévét?

– „Ritkán nézek tévét, de amikor mégis, akkor is azokat a csatornákat, ahol nem megy folyamatosan reklám. A magyar kereskedelmi adók színvonala alacsony, és nem kompenzálja a reklámok mennyiségét.”

– „A tévé szórakoztat, bár megvagyok nélküle, azért néha jó.”

– „A tévét is szeretem, de nem gyakran nézem, mert nincs időm rá, de ha mégis van, akkor DVD-ket nézek.”

– „A tévét én csak unalmamban szoktam bekapcsolni, vagy akkor, amikor egyik kedvenc sorozatomat adják.”

– „Én mostanában egyre kevesebbet tévézem.”

– „A tévé nem játszik fontos szerepet az életemben.”

De van, akiében igen:

– „Sokat nézek tévét. Ha lemaradok egy műsorról, az interneten nézem vissza.”

– „A tévé szórakoztatóeszköz, nem tudok olyan emberről a környezetemben, aki ne nézné.”

– Mit néznek a tévében?

– „Hétvégén, amikor semmittevős hangulatomban vagyok, olyankor bekapcsolom, aztán rájövök, hogy általában hétvégén sincs semmi nézhető. Viszont a Forma-1-es futamokat mindig megnézem.”

– „A tévén csak a filmeket nézem meg.”

– „Vannak olyan csatornák, ahol tudományos-, sport- vagy filmműsorokat adnak. A hírcsatornák fontosak, hogy megtudjuk, mi történik a világban.”

– „Ha leülök elé, akkor sokáig szoktam bambulni, ami miatt később lelkiismeretfurdalásom van.”

Vélemények a tévéműsorokról:

– „Szerintem sok felesleges adás van, ami az embereknek nem tesz jót.”

– „A kereskedelmi csatornák többségének műsorkészlete színvonaltalan és népbutító hatású, már ha van mit butítani.”

– „A bulvár és áltudományos műsorokat ki nem állhatom.”

– „A tévé már elfajult a nézők hülyítése irányába.”

– „A hírcsatornák fontosak, hogy megtudjuk, mi történik a világban.”

Az internetről

– „Nagyon szeretem és fontosnak is tartom.”

– „Gyakran használom, ha időm engedi, naponta minimum egyszer megnézem az e-mailjeimet, az általam gyakran látogatott oldalakat.”

– „Az internetet nagyon sokat használom, a tévét szerintem felválthatja mint elsőszámú média, mivel mindem megtalálható rajta: filmek, zenék, könyvek, információk, kapcsolat ismerősökkel, játékok stb.”

– „Manapság, ha tudni akarunk valamit a világról, elengedhetetlen, hogy legyen internetünk.”

– „Az internetet manapság már minden nap használom, mivel bármi inger ér vagy kérdésem támad, az az interneten megtalálható.”

– „Az internet nyújtotta információövezet széles látókört biztosít. Nem tudod? Üsd be a Google-ba! Elcsépelte, de igaz. Még én is néha felteszem a kérdést magamban, minek ezt a vackot megtanulni, mikor bárhol, ha kell ez a tudás az életben, majd kinézem az internetről.”

– „Szerény személyem internetfüggő. Írok, és minden háttér-információt – nevet, történelmi eseményeket, mitológiát – az internetről szedek. Most már könyveket is szoktam a gépen olvasni, cédét már nem is veszek, és a sorozatokat is inkább letöltöm. És meg kell mondanom, nem én vagyok az abszolút függő...”

– „A tévé egyszerűen nem képes felvenni a versenyt az internettel, és ez egyre inkább megnyilatkozik.”

A korszerű oktatástechnológiai eszközök tanórán történő alkalmazásával kapcsolatban talán elég egyetlen véleményt idézni:

– „Emellett a technikai fejlődés mellett a táblára való írogatás, és a plusz 20-30 kg-os (sic!) cipelnivaló könyvek elavultak lesznek előbb-utóbb. Remélem előbb... a projektor; az órák képekkel, internetes linkekkel való

megszínesítése végre felpezsdítené a padokban punnyadó diákéletet. Abszolút egyéni véleményem, hogy teljesen laptoposítani kéne az oktatást. Minden iskolának kellene egy belső hálózat, ahová felcsatlakozhatnának a diákok. A könyveket, az érdekességként felrakott forrásokat, illetve minden hand-out-ot le lehetne tölteni.”

*

A válaszokból levonhatjuk azt a következtetést, amit a tanárok jelentős része régóta sejt és az iskolai hétköznapi életben tapasztal: a világban zajló technikai-technológiai változások első számú „célközönsége” (nem véletlenül) az ifjúság. Miközben még fel sem dolgoztuk a „globális” televíziózás következményeit, a technikai változások kíméletlen erővel átléptek ezen a problémán. Teljesen új dimenzióját teremtve meg ezzel ugyanannak a kérdésnek. Az önálló értékítéllettel bíró fiatalok többé-kevésbé kritikusan tekintenek a televíziózásra, az általa sugallt világra. Ugyanakkor a számítógép, az internet és ennek minden megjelenési formája, mint az „élet” alfája és ómegája, megkerülhetetlen szükségszerűsége jelenik meg, ami gyakorlatilag a hétköznapi élet minden szintjén jelen van: „Nincs otthon internet-hozzáféréstünk [...], ebből a szempontból hátrányban érzem magam, mert csak akkor beszélnek velük [az osztálytársakkal], amikor az iskolában vagyunk.” A gyerekek többsége ezen eszközök napi használatának birtokában és használat által kondicionálva egyrészt örömmel fogadja és várja a hasonló technikák

alkalmazását az iskolában, másrészt csendben somolyog a tanárok többségének csetlés-botlásán, ha ilyen eszközök használatáról van szó: „*Talán a tanárok is tanulhatnának legalább annyit, hogy fussa erejükből az évente maximum három Powerpointos vetítésre. Nem tudom, hogy mennyire értenek hozzá, de felém nem nagyon mutatják ezt (sic!).*”

Ezek után a logikus végkövetkeztetés egyszerűnek tűnik: minden diáknak, tanárnak számítógépet, internet-hozzáférést, mindenhová interaktív-táblát, digitális tananyagot, a tanároknak továbbképzést. Ugye ismerős? A mindenkori oktatáspolitikai és az oktatást is behálózó „üzleti érdekek” mind erre felé terelik a tanárokat.¹

Az iskola tehát lépéshátrányban van az új technológiák alkalmazásában, és mit tapasztalunk az ezen eszközök használatának birtokában iskolába lépő új generációk esetében? Melyek azok a változások, amelyek leginkább jellemzik a mai, a 90-es évek után született generációkat? Azokat a fiatalokat, akik készen kapták a különféle távkapcsolókat, akik életének természetes része a „net”, akik közül soknak a létezés alapfeltétele a mobil és a különféle lejátszók újabb és újabb „generációja”? Ők vajon milyenek látják a világot? Hogyan formálja őket az elmúlt két évtizedben alapvetően megváltozott felnőtt társadalom? És mindez hogyan jelentkezik az iskolában?

*

„*La storia siamo noi*” – „*A történelem mi vagyunk*”
(Francesco De Gregori)

Mielőtt, akárcsak vázlatosan is, válaszoznánk ezekre a kérdésekre, fontos kijelenteni: a gyermekek, a fiatalok világában bekövetkezett változások nem a semmiből jönnek, nem maguktól keletkeznek. Bennük mintegy a felnőtt világ, társadalom ilyen-olyan tükörképét látjuk. Ennek az általunk működtetett, elfogadott, elviselt vagy elszenvedett világra adnak, a maguk szempontjából indokoltnak tűnő és pontos válaszokat, mégha azok olykor elszomorítóak vagy kegyetlenek is a számunkra. A *mi* közös és egyben egyéni felelősségünk megkerülhetetlen.

*

„*Ha belépsz egy idegen országba, jobb, ha megkérded, hogy itt éppen most mit kell hazudni.*”
(Hamvas Béla: Óda a XX. századhoz)

Miközben az elmúlt évtizedek másról sem szólnak, mint „*az oktatási reform szükségességéről*”, a szülők, a család és az iskola mellé (elé) belépett a fiatalok formálásában egy harmadik tényező: a média. Az új technikai eszközök megjelenése hihetetlen mértékben felgyorsította és felerősítette ezt a folyamatot. Világosan és őszintén tárja elénk a helyzetet Grandpierre Attila: „*Nem kellőképpen köztudott, hogy az utóbbi évtizedekben a szórakoztatóipar átvette az irányítást a fiatalok nevelésében a családoktól és az iskoláktól. Ez akkor nem lenne baj, ha a szórakoztatóipar jobb nevelője lenne a fiataloknak, mint a család és az iskola volt. Sajnos azonban a helyzet fordított. [...] Egy képi világában nagyon erőteljes, szinte dik-*

tatórikus médiakörnyezet vesz minket körül, amelynek rendkívül nehéz ellenállni. Az ego és a test soha nem látott mértékben túlértékelődik, a boldogság pedig kizárólag a fogyasztáshoz kötődik ebben a materialista kultúrában. [...] Felmerül a kérdés: vajon nem csökkent-e az ország lakosságának ítélőképessége, ízlése, kultúrájának színvonala az elmúlt évtizedekben? És ha igen, akkor milyen szerepet játszott ebben a kritikátlan toleranciával fogadott szórakoztatóipar? Vajon felmenthetjük-e a külföldi monopóliumok által irányított kereskedelmi tévéket, rádiókat a züllesztés vádjá alól? Vajon lehet-e más hatása a tévében népszerűsített gyilkosság-filmeknek, erőszak-kultusznak, egyoldalú testiség-kultusznak, lealacsonyító humorizálásainak?”²

Arányaiban szinte jelentéktelen az olyan, médiában megjelenő programok száma, amelyek segítségével a fiatalok érett, önálló személyiséggé válhatnak, akik alkotó, cselekvő és kritikai viszonyban vannak a társadalmi-egyéni lét egészével.³ Ezzel szemben nap mint nap elárasztanak bennünket (elég kilépnünk otthonunkból) az abszurdítás, idétlenség, tömény gyengeelméjűség és közönségesség képei és hangja. Az autók ablakaiból primitív, öntelt, beszédhibás pojják üvöltik egymás szavába vágva sületlenségeiket különféle rádiók csatornáin. Ez az a *körtér*, ahol a gyerekek, a mi gyerekeink mindennap járnak-kelnek.

A média legnagyobb része mintegy tudatmódosítószerként működik és használtatik. Akár a „klasszikus” kábítószerek esetében, megvan a rászoktató időszak (gyerekkor), és a függés élethosz-

szig tartó szakasza. Csak az létezik, ami benne megjelenik, és ami megjelenik benne, az létezik. „Az élet, mint ájultság” – idézi Szathmáry Botond Hamvas Bélát, rá emlékező írásában, és így folytatja: „...s ha ma körülnéznünk a mediatizált világunkban, látjuk a bódulat sokkal erőteljesebb, a technika vívmányai segítségével immáron napi 24 órában számtalan csatornán át ömlik ránk a kultúrszenny.” »Az élet normalitása elveszett, és sürgősen pótlémmenyekről kell gondoskodni, hogy az ember az életéhségtől ne kapjon elmebajt.« (Hamvas: *Patmosz I.*) A nyugati jóléti államok egyik fő eredménye a szinte végtelen számú pótmegoldás megteremtése.”⁴

Nem véletlen, hogy a fiatalok és az iskola közötti konfliktus nő. Minden iskola egyre inkább a tanulók motiválatlanságával, szembenállásával küszködik. Sok azonos probléma kerül felszínre: például a közöny, az iskolával szemben mélyülő elégedetlenség, a negatív iskolai attitűd – amit jelentős mértékben ez a média-környezet is gerjeszt.

De ha el is tekintünk a tartalomtól, maguk az eszközök, és azok használatának módja is változások előidézői. Hogy milyen változásokról van szó, azokat a képekhez igazán jól értő Federico Fellini egy negyedszázaddal ezelőtt – a kereskedelmi televíziókról nyilatkozva – pontosan megjósolta: „A magáncsatornák által sugárzott filmek folytonos megszakítása igenis visszaélés nemcsak a rendezővel és a műalkotással, hanem a nézővel szemben is. Akadozó, dadogó nyelvhez, szellemi tevékenysége felfüggesztéséhez figyelmre rendszeres rövidzárlatához szoktatja a nézőt, akiből ennek eredményeképpen

összpontosításra, gondolkodásra, összefüggések felismerésére képtelen, a mindenféle mesére jellemző muzikalitás, összhang, euritmia iránt süket, türelmetlen kretén válik. Bármilyen kiforrott szintaxis felrúgásának az az egyedüli eredménye, hogy analfabéták tömegét termeli ki...”⁵

Marshall McLuhan elkoptatott mondatát is idézhetnénk: „*The medium is the message*”. Az eszközök új világlátást, másfajta valóságot (!), más műveltségét építenek a fiatalokban. Mindenki, aki gyerekekkel foglalkozik, szembesül ezzel. Az esetek többségében az iskolai tananyag (műveltség, ismeretek) nincs kapcsolatban a személyes élettel. A történelem és legközelebbi múlt – nem létezik. Fontos, szinte általános jellemző, hogy ami nem „mai ritmusú”, ami régi – nem élmény.

Pontosan foglalja össze mindezt – a „médiá-generációs” különbséget – a fiatal filmkészítőkről szólva Grunwalsky Ferenc: „...a valóság nem létezik számukra. Vagy a politikával azonosítják és elutasítják, vagy ha nem az, akkor nincs is. Van a család, a baráti kör, az ismeretségi kör; de az ország, az ismeretlen tájak, a vonatról leszállás egy vadidegen állomáson, a tájékozódás és érdeklődés egy meglátott tájban – mindez ismeretlen, szorongató és kellemetlen számukra, és egyáltalán nem érzik az összefüggést aközött, hogy ők filmrendező-operatőrnek jelentkeztek és a között, hogy mi is ez a világ. [...] Tudomásul kellett vennünk, hogy itt valami olyasmivel nézünk szembe, hogy a kultúra egyszerre van is, meg nincs is. Mondhatnánk – abszolút értelemben nincs, miközben öntudatlanul mégiscsak meghatározó. Olyan szinten

nincs, hogy amikor megkérdeztük a felvételizőktől, kinek mi a kedvenc filmje, a legfrissebb filmekben kívül szinte nem is említettek mást, legfeljebb a 60-as évek egy-két alapfilmjét, vagy nagyon régi filmeket. A jelen és a régmúlt között hatalmas időtlen lyuk tátong, kiesett minden, ami volt, ami számított.”⁶

Ugyanerről beszél Szabados Árpád festő- és grafikusművész, amikor tanítványairól kérdezik: „Évtizedek óta viszem a fiatalokat művésztelepekre, és mindig viszek magammal klasszikus filmeket: *Fellini-t, Bergmant, Godard-t*. Minden évben végignézték a filmeket, sőt újakat kellett hoznom. Három éve történt meg először, hogy összesen három filmet néztek meg. Ugyanez a helyzet a könyvekkel. Azt is vittem magammal, és egymásnak adták a könyveimet. Ma is megnézik, hogy mit olvasok, de ritkán kéri el. Nem restségből vagy szellemi igénytelenségből. Ezek nagyon helyes, értelmes, tehetséges gyerekek, de másra épül a műveltségük. Az ő információik nagy részben nem elsődleges, hanem másodlagos élményeken alapulnak, tehát olyan dolgokról alakítanak ki véleményt, amit nem láttak, éreztek, éltek át eredetiben, csak fényképről, filmről és főleg az internetről ismernek. A baj az, hogy a másodlagos élményeket elsődleges élményként kezelik.”⁷

Motiválatlanság, közöny, közömböség, türelmetlenség, az elmélyülésre való képesség hiánya, a valóság, mint nem létező, avagy tetszőlegesen behelyettesíthető tényező, azonnal ható, erős és gyors ingerek keresése, eltűnt, nem létező történelem, az élet helyére lépő másodlagos élmények, totális mellérendelés – gyakori élményeink

ezek, hogyha fiatalokkal foglalkozunk. Az elvárt, meglevőnek tekintett hagyományos műveltségelemek (szakmai és általános) egyre növekvő hiánya. Amire persze sokféle reakció lehet.⁸

*

Egy alapvetően – jelenleg/pillanatnyi-
lag... – mindnyájunk életét meghatá-
rozó, alakító, formáló tényezőt tudomá-
sul nem venni – ott, ahol mi, tanárok
vagyunk – nem lehet. Már régóta és fo-
lyamatosan tesznek is arról, hogy a je-
lenség felszínét megkarcolva tudjunk
is a dologról. Ám feltettük-e már a kér-
dést: *Mi legyen a stratégiánk egy megvál-
tozott világban, egy új felnőtt nemzedékkal
szemben, akikre talán nem érvényesek elvá-
rásaink, sőt számukra nem érthetőek, értel-
mezhetőek, nem világosak a mi „szakmai”
kérdésselvetéseink? Fel kell tennünk a kér-
dést: „Tudjuk-e, kikhez beszélünk? Kiket és
mire képezünk?”*⁹

JEGYZET

¹ Beszámoló a BETT SHOW-ról, London, 2009. I. 14–17.: „A BETT (BRITISH EDUCATION AND TRAINING TECHNOLOGY) SHOW olyan esemény, amelyen oktatási menedzserek és pedagógusok a bemutatott IKT-termékek és -szolgáltatások mindig legújabb és legszele-
sebb skáláját ismerhetik és vásárolhatják meg. Az érdeklődők rendre szemináriumokon és műhelyfoglalkozásokon vehetnek részt, amelyekből nem maradhatnak ki a látványos show-elemek sem.” (Új Katedra, 2009/3, 12.)

² GRANDPIERRE Attila, *Roncstársadalmak – A kereskedelmi média és a Kodály-módszer*; Magyar Nemzet, Magazin, 2004. szept. 25., 36.

³ „Ugyanez az abszurdum tükröződik a televíziós termelésben és kínálatban. Itt persze nem a művészi kísérletekről van szó, hanem különféle, komoly lobbierővel rendelkező csoportok harcolnak ki maguknak pénzt, paripát, fegyvert – ugyan miféle lobbierje van a gyerekeknek? Tucatnyi kísérletre emlékszem, ami épkézláb műsorok, animációs vagy dramatikus sorozatok megvalósítását célozta, és minden döntéshozó elmondta, mennyire fontos, mennyire időszerű, mennyire hiányzik – hiszen rosszul venné ki magát, ha mást mondana. De valahogy egyik terv sem tudott megvalósulni. Egy olyan országban, ahol a lakosság egyre nagyobb hányadának egyetlen tájékoztatói és kultúraforrása a televízió, éppen séggel azokra kellene a legtöbbet fordítani a maradék energiából, akikkel még lehet mit kezdeni: a gyerekekre. Az utóbbi húsz év mérlege: keménykalap és krump-liorr helyett pokémon és kung fu-csirke. És ha nem teszünk valamit, akkor gyorsuló ütemben folytatódik a már így is erősen előrehaladott elhülyülés, nekünk pedig: whaaaam!” BÉKÉS Pál, *Whaaaam, Élet és Irodalom*, 2009. február 13.

⁴ SZATHMÁRY Botond, *Egy ember, aki úgy élt, ahogy gondolkodott*, Kézirat.

⁵ *L'Europeo*. 1985. december 7. = TULLIO KEZICH, *Federico avagy Fellini élete és filmjei*, Bp., Európa, 2006.

⁶ GRUNWALSKY Ferenc, *Szem nem alhat*, Filmvilág, 2006/4.

⁷ PÉTER Zsuzsa, *Ösztönösen keresem a nyugalmat*, Budai Polgár, 2009/5, 15.

⁸ Részlet egy Farkas Zsolttal készült interjúból: „Igen, egyre műveletlenebbek a hagyományos értelemben. Történelem gyakorlatilag nincs nekik. Ez nagy hátrány, de előnyei is vannak. [...] Az olva-

sásnak nincsen komolyabb kultúrája, de ellenkultúrája sincs. Nem sznobok.” <http://www.litera.hu/hirek/szuloi-ertekezlet-es-narrativ-metalepszis> (2009. II. 18.)

⁹ GRUNWALSKY, *i. m.*

Németh László: Csillagjárás

